ipsi sufficiens est et aliis quibuscum vitam agit, usui et emolumento. Quo namque indiget verus sapiens? nonne vita? nonne salute? nonne cibo et potu et vestimento? nonne deliciis? nonne honoribus? nonne dignitate? nonne opibus, quibus et usque ad sanctum luxum sibi serviat, et ad alios largus imo et profusus exsistat? Sed hæc omnia cœlestis sapientia complectitur, universa ista unus thesaurus perfectionis habet, quare nemo inficiabitur, veram sapientiam jure optimo *thesaurum multiplicem* appellari.

Vers. 18. 18. Excelsa et eminentia non memorabuntur comparatione ejus : trahitur autem sapientia de occultis. — Postquam sapientiam cæteris rebus omnibus quantumcumque occultis, pretiosis, excelsis et eminentibus anteposuit, tandem unde petenda et accersenda sit declarat, dicens eam « trahi de occultis, » nempe cœlorum sedibus, e sinu Dei Patris, seu, ut ait Apostolus Jacobus *Epist.* I, 5, « a Patre luminum, » a quo nascitur increata sapientia Verbum Patris unigenitum, quod causa et fons est omnis creatæ sapientiæ, ut ait *Bar.* III, 12 et seq. : itaque in cœlum omnino abeundum est, ubi tabernaculum suum collocavit, unde fulgurat, unde in puras mentes lumen spargit : illuc nobis evolandum est, et cogitandum simile quiddam fieri oportere, quod Aristeas, priscæ philosophiæ columen, sibi evenisse comminiscebatur : dicebat enim Proconnesius ille vir θεοδίδακτος, ut Maximus Tyrius *Dissert.* 22 refert, animam suam relicto corpore recta cœlum petiisse; inde Græcorum et Barbarorum terram universam, omnes insulas, fluvios et montes circuisse, tandemque in hyperboreis constitisse finibus; hinc se ritus omnes, omnium rerumpublicarum observasse mores, terrarum omnium ingenia, mutationes aeris, alluvione maris, fluviorum ostia : quin et cœlum ipsum multo facilius quam inferiora lustrasse. Denique mirabilem animæ peregrinationem exponebat, qua divinum cognitionis genus consecutus fuisset, cum significare opinor vellet, a Deo atque a cœlo maximarum rerum intelligentiam hominibus accidere. Quam utinam nos peregrinationem adhiberemus ad percipiendam sapientiam, quæ a sublimibus Dei thesauris igneoque solio arcessenda est. Christus Jesus, in quo thesauri sunt reconditi omnes scientiæ et sapientiæ Dei, promus-condus et diribitor illius est, quod D. Joannes arcano suo dicto admonuit I *Joan.* cap. II, 27 : « Unctio ejus docet vos de omnibus, » ubi Christus sive sapientia vocatur *unctio*, hoc est *unguentum*, ut S. Hieronymus aliique vertunt, proprie autem oleum odoratum et divinum, splendidum ille, ad fovendum et corroborandum aptissimum, unde sequitur lux, calor, fortitudo : unctio enim, sive intimum istud oleum sapientiæ, oculos mentis fulgore suo illustrat et erudit, ut cognoscamus et virtutis pretium atque pulchritudinem, et vitiorum deformitatem, et mundi fraudes, et Satanæ dolos, et salutis viam, et Dei providentiam, judicia formidanda, summum erga nos amorem, et alia similia, quæ scire pulcherrimum et salutarem dico esse sapientiam. Hoc oleum effundit in mentem Christus, cujus oleum effusum nomen est *Cant.* I, 3, quique ab unctione nominatur, et dicitur etiam aliquando *unctio*, ut apud Danielem cap. IX, 16 : « Occidetur Christus; » in Græco est χρισμα, *chrisma*, unctio : itaque vertit eo in loco Tertullianus *Contra Jud.* cap. VIII, *exterminabitur unctio* : ille est enim intra velum magister, in animæ penetrali doctor, quem ait eleganter D. Augustinus cathedram habere in cœlo, qui corda docet, quam ob causam *Joan.* VIII, 12, vocat etiam se *lucem mundi* : vel unctio fit a Spiritu Sancto, qui lucernam accendit, et siparium déjicit, ut clara in luce ponantur veritates; qui, ut Davidis præconio intelligimus *Psalm.* XCIII, 10 : « Docet hominem scientiam : » unctio illius est donum intellectus, quo vulnus ignorantiæ curatur, tenebrosæ mentis nebulæ disjiciuntur, grata lux oboritur. S. Irenæus lib. IV cap. XLIII, *chrisma veritatis* nominat; Gregorius Magnus lib. V *Moral.* cap. XIX, vult esse *allocutionem intimæ inspirationis*, quæ humanam mentem contingendo sublevat : ita reconditam et Deo dignam sapientiam illi attribuit D. Paulus I *Corinth.* XII, 8 : « Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ. » Verum nihil refert Christo an Spiritui Sancto id attribuamus. Constat hoc quidem certe, amatorem hominum Deum istam unctionem oleumque sapientiæ spargere per eorum mentes admirabiliter lucentis, qui clarissimis ejus luminibus obsecundant, neque nubem malitiæ obtendunt. Itaque gentium Doctor instruens Timotheum I *Timoth.* II, 7 : « Dabit, inquit, tibi Dominus in omnibus intellectum. »

Sapientia in cœlis thronum suum posuit.

Aristeæ fabulosa ad sapientiam acquirendam profectio.

Cœlitus a Deo petenda sapientia.

Christus ejusque unctio sapientiam docet.

Bene habet : jam cognovimus unde sit evocanda sapientia. Divine S. Jacobus *Epist.* I, 5, et felicissime ad humani generis bonum et consolationem : « Si quis indiget sapientia, postulet a Deo. » Quis vero non indiget? In his mundi ut Ægypti tenebris, in circumfusa errorum caligine quam vitium in orbem induxit, in consilii inopia, quam inexplebiles cupiditates et tumultus affectionum ingenerant, nisi nobis sapientia adluceret, quis tandem esset finis malorum? In tartareo flumine concupiscentiæ, quo ut servo et ineluctabili torrente tam multi ad orcum et justissimas scelerum pœnas rapiuntur, quis reperire vadum posset, nisi duce et monstrante viam sapientia? Cum tam multæ sint apertæ viæ damnationis, et scientia inflet, cæca præcipitet ambitio, diro in luto libido volutet, et velut in νεκταρχίᾳ funestoque in *nigra nocte prælio* tam multi vulnera mortesque excipiant, quis salutis et vitæ locus foret, ni sapientia nos tantis periculis circumsessos velut e fati faucibus et calamitate eriperet? Sic aliquis in terra pollens magno et amplissimo dominatu, sit in opum abundantia delicatus, sit omnigenæ compos eruditionis, et ingenii magnitudine possit æstimare sæculum; sit denique, ut Salomonis ore dicam *Sap.* IX, 6 : « Consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia, in nihilum computabitur. »

Omnes indigemus sapientia in tot periculis constituti.

Vera sapientia sapit quæ Dei sunt.

Hæc est autem vera sapientia, sapere quæ Dei sunt, et cognitionem ad bonam vitam, et Dei cultum gloriamque referre, non inflante scientia tumescere et efferri, eorum more sapientum, qui cum sibi viderentur sapientes, ob superbiam et inpiæmentis inanitatem stulti facti sunt, ait D. Paulus *Rom.* I, 22. Elegantèr Papa Gregorius omni ratione Magnus lib. II *Dialog.* in Præfat. D. Benedictum appellat *scienter nescientem et sapienter indoctum*, qui despecta pompa garrientium philosophorum, et crepante eloquentium bombo, ad quærendam et perficiendam Dei voluntatem magno animo se contulerat. Quod tamen non dicit, ut ostendat, humanam eruditionem atque doctrinam esse alienam a viris probis et religiosis; sed ut potius intelligamus, multum abesse a splendore veræ sapientiæ, ad quam alia multa et magna requiruntur. Cujus perfectio inde animadverti potest, quod cœli fœtus sit, non soli; et proinde a Jacobo apostolo dicitur *Epist.* III, 17, « quæ desursum est sapientia : » et longe ante Baruch cap. III, 12, Deum *sapientiæ fontem* nominaverat; et vetustior quoque Salomon clare dixit *Eccli.* I, 1, « omnem sapientiam esse a Deo; » qui omnes divinitus afflati homines procul dubio præsens hoc, de quo agimus, Jobi oraculum jam ante consuluerant, et ex eo unde petenda foret sapientia probe intelligentes, ad arcanum ejus fontem Dei munere penetrarunt, atque aliis deinceps ad veram sapientiam divini duces et fidi manuductores facti sunt.

Sapientia cœli fœtus desursum est.

Neque vero existimare debemus similes aliorum fuisse homines illos quos Deus voluit esse internuntios atque interpretes suæ voluntatis et divinæ scholæ magistros; de quorum præstabili dignitate et amplitudine sacræ eruditionis si quis loqui ut par est vellet et cogitare, intimum usque in animum penetrare opus esset, atque ad illum succedere, quem mirifice D. Petrus I *Epist.* III, 4, stylo cœli et inusitato « cordis hominem » dixit *absconditum* et arcanum; ibi sine dubio videremus ut in propria sede morantem sapientiam, quemadmodum excellenter mihi exposuisse visus et prædicasse D. Ambrosius *Epist.* 27 : « Exterior, inquit, homo plurima in se membra habet; interior autem cordis homo totus sapientia est, plenus gratiæ, plenus decoris. »

Sapientia sedem figit in cordis homine abscondito

Omnis gloria animæ spiritualis ab intus est.

Hoc ipsum more suo, hoc est aureis symbolis, illustravit regius Vates, cum Ecclesiæ typum asciti pigmentis convenustat ad omnium admirationem : ita enim canit *Psalm.* XLIV, 14 : « Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus : » illud *ab intus* satis innuit loqui illum de abscondito cordis homine, ubi non minus sapientiæ quam sanctimoniæ domicilium est, unde vera et ingenuo animo digna laus gloriaque redundat. Eamdem rem insinuant commutatis verbis Septuaginta, qui sic habent, πᾶσα ἡ δόξα αὐτῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Ἐσεβών, *omnis gloria ejus filiæ regis Hesebon*, quam ultimam vocem Didymus in *Caten.* ait significare λογισμὸν, *cogitationem*, et dici omnem gloriam animæ petita a rege Hesebon, hoc est Deo, rege cogitationum, qui cum in corde sacrorum hominum velut in augustali verendoque sacrario versetur, splendidissimas et pulcherrimas cogitationes in id immittit lumine sapientiæ fulgurantes. Unde quidam Græci, ut notat S. Hieronymus, pro eo quod nos habemus *ab intus* legunt ἐξ ἐννοιῶν, *ex cogitationibus*, quæ incredibili varietate exornantis animum sapientiæ decorem efficiunt : quo referri quoque potest vocis *Hesebon* interpretatio, quod docti volunt præterea significare opus textile et variegatum, reconditæ cujusdam artis excogitatione perfectum. Nihil sane varium magis ipsa sapientia, nihil est magis compositione aut insigni pulchritudine speciosum : quare cum sacri homines doceant et eructant verbum bonum, tunc reclusis pretiose apothecæ valvis intimæ illæ divitiæ panduntur, quasi de illis Job tanto ante præmonuisset : « Trahitur sapientia de occultis, » ab animæ vidélicet penetrali, ubi sapientiæ gemmæ reconduntur, vel quiddam etiam omni gemma pretiosius, quod hebræus textus sic effert, *pretiosior est sapientia margaritis*; Septuaginta vero hoc modo, ἔλεγεν σοφίαν ὑπὲρ τὰ ἁγιάσματα, *trahe sapientiam super intima*, vel plus quam intima. Vocant *intima*, quæ noster *occulta*, ea videlicet quæ recondi solent, arcanisque in thesauris ob pretium speciemque mirabilem servari : ut enim in principum virorum ædibus oculi solent et tutissimo in loco teneri uniones, pretiosi lapilli, aurum, argentum, purpura ditiorque supellex, cum tamen reliqua domus satis ornata videatur : ita in sacris hominibus cum species cultusque exterior, et communis in publica luce conversatio incredibili modestia refulgeat, tamen intus copiæ longe pulchriores tenentur, quæ uno sapientiæ nomine comprehenduntur. Ita pulchre Cresollius noster *Authol.* cap. VI, hunc locum illustrat, et aptis similitudinibus exornat : vide plura copiose et sublimiter de sapientia S. Dionysium *De Div. Nom.* cap. VII.

Sapientia trahitur de occultis pia animæ penetralibus.

Vers. 19. 19. Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundissimæ componetur. — Idem est sensus cum jam dictis, aliis verbis expressus ad majorem exaggerationem inæstimabilis pretii, quo gemmas et stragulas vestes pretiosissimas sine comparatione superat et excedit valor sapientiæ, cum qua nulla esse potest topazio, nulla lapillis vario colore radiantibus aliisve rebus de pretio ac venustate contentio; id quod Salomon quoque æquissimus rerum æstimator haud obscure significavit his verbis : « Optavi, et datus est mihi sensus : et invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ : et præposui illam regnis, et sedibus; et divitias nihil esse duxi in comparatione illius : nec comparavi illi lapidem pretiosum; quoniam

Sapientiæ pretium inæstimabile.

omne aurum in comparatione illius arena est exigua; et tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius : super salutem et speciem dilexi illam, et proposui pro luce habere illam, » etc. Sequitur in textu :

Vers. 20 et 21.

20 et 21. Unde ergo sapientia venit? et quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab oculis omnium viventium, volucres quoque cœli latet. — Est repetitio vers. 12 et 13 ad majus sapientiæ desiderium inflammandum, studiumque excitandum proposita rei celsitudine, *q. d.* Hæc sane sapientia tam pretiosa, ut diximus, tam fugiendis peccatis et prosequendis virtutibus necessaria, haudquaquam in sæculo isto cæco et insipiente commoratur : non est enim illius origo sub cœlo, cum etiam cœli aves lateat; significans eam in regione sublunari et ætherea, quam pervagantur aves, nunquam inveniri, cum sit supercœlestis, ut quæ in veris virtutibus Deique cognitione supernaturali consistat, ideoque nec hominibus, quos per viventes intelligit, neque angelis, quos *cœli volucres* metaphorice appellat, notam esse, quod plane verum est, si naturalis duntaxat eorum vis spectetur. Tropologice, vera sapientia, quæ neque ab homine, id est terrena sapiente, cognoscitur, neque in suaviter viventibus et carnalibus invenitur, quam neque abyssus, hoc est astutus, possidet, neque iracundus et instar maris turbatus assequitur; quæ neque inter viventes sibi ipsis et propriis passionibus servientes, neque inter volucres, hoc est superbos et arrogantes, inhabitat; manifestum est, quoniam a sæculo excluditur, et cum impiis et peccatoribus minime commoratur : ita P. Alvarez de Paz tom. I, lib. I, part. I, cap. VII. Hunc sensum B. Gregorius lib. XVIII *Moral.* cap. XXIV et XXV confirmat, qui nomine *terræ* animam humanam, nomine *abyssi* corda hominum, et nomine *maris* inquietudinem mentium sæcularium intelligit; in quibus ait sapientiam non inveniri, quia neque hujus mundi voluptatibus pascitur, neque duplicitate et astutia humani cordis possidetur, neque curarum sæcularium inquietudine delectatur.

Sapientia non invenitur in rebus subluunaribus.

Terreni et mundani ignorant sapientiam.

Mundani respuunt sapientiam.

Sed ad quid rationum momentis aut Scripturæ sacræ testimoniis indigemus, cum ipsos mundanos se esse sapientiæ hostes et inimicos audiamus? Isti enim sunt, qui cap. XXI, 15 « dixerunt Deo : Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus; » qui moniti a Domino, ut interrogarent de semitis antiquis et de via bona, ut ambularent in ea, dixerunt *Jerem.* VI, 16 : « Non ambulabimus; » et rogati ut audirent vocem tubæ, responderunt : « Non audiemus. » Frustra testes adferuntur, ubi ipse mundus procaciter suam insipientiam confitetur. Quamvis autem mundani verbis non dicerent se esse insipientes atque ignorantes, opera tamen illorum id manifeste testantur : si enim *Genes.* XIX, 11, cæci erant illi miseri et impuri Sodomitæ, qui cum essent prope domum justi, ostium tamen ejus invenire non potuerant, multo magis cæci nunc habitatores Sodomæ, id est mundi hujus, qui inter tot magistros, qui eos erudiant, atque in media Evangelii luce, non inveniunt ostium justitiæ, neque in januam suæ salutis incurrunt. Capti erant oculis Syri IV *Reg.* VI, 19, dum putabant se amicum sequi, cum tamen Eliseum hostem sequerentur, qui eos collocavit in medio Samariæ, et hostibus sanguinem Syrorum sitientibus tradidit. Et multo magis lumine capti mundani, qui ab Ecclesia et ministris ejus proprii periculi admoniti, dæmonem deterrimum hostem tanquam fidelem amicum sequuntur, qui eos non in Samariam inferat, sed in gehennam locum tormentorum deiudat; de quo subditur :

Peccatores cæci sunt.

Vers. 21.

22. Perditio et mors dixerunt : Auribus nostris audivimus famam ejus, — id est, perditi ac mortui homines non viderunt nec possederunt sapientiam, sed aliquam duntaxat ejus famam percepererunt; *primo*, quia in morte et inferno videtur insipientia peccatorum, et per consequens contraria sapientia quasi umbra tenus cognoscitur : norunt quippe infelices illi sontes se fuisse damnatos, quia sapientiæ Dei minime studuere; quod nihil est aliud quam sapientiæ famam velut aure sive per auditum nosse, ut discriminentur ab electis, qui et audierunt, et strictissimo amplexu sapientiam tenuerunt. *Secundo*, quia quando primum peccatum et mors per Adæ peccatum ingressa sunt in orbem, sparsus est rumor et fama de Messia seu Christo, qui est sapientia Patris, in terram aliquando venturo; et sic illi qui Jobi tempore adhuc in limbo erant patres, quantumcumque hic longævi fuissent ac docti : damnati item et dæmones, quantumcumque sagaces, non nisi exiguam habuerunt scientiam et notitiam veræ sapientiæ. *Tertio*, quia pholosophi gentiles et infideles, qui in inferno versantur, umbram aliquam sapientiæ cognoverunt. *Quarto* simplicissime, *q. d.* Sapientia sese quidem exerit ad vitam et ad mortem, aerem et terram, et loca subterranea, ipsaque penetralia mortis, et centrum terræ, quo penetrat fama ejus; ipsa tamen sapientia et fons sapientiæ non ibi, sed in Deo et solio divinitatis quærenda est : nam uti subjungitur,

Quomodo mortui tantum famam sapientiæ perceperint.

Vers. 23.

23. Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius. — Deus, inquit, ex se pernoscit viam, quæ creaturas ad sapientiæ amplexum perducit, creaturæ vero minime, nisi ex Dei beneficentia et largitate. *Via sapientiæ* lex divina est, sive ipsius legis disciplina, quod Sapientia ipsa sic testatur *Prov.* VIII, 32 : « Beati qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, et estote sapientes, » *q. d.* Carpite viam et acquirite me. *Locus sapientiæ* Deus est, sicut ipsa docet *Eccli.* XXIV, 5 : « Ego ex ore Altissimi prodivi. » Ergo et viam et locum nosse Dei est a natura, cæterorum a gratia. Locus sapientiæ dicitur Deus, vel sapientiæ *increatæ*, quæ in eo inest formaliter, ut schola loquitur; vel creatæ, qui in eo non inest, sed ab eo

Solus Deus docet nos sapientiam, et quomodo.

genus ducit et efficitur : nos enim Dominus hac gratia et honore dignatur, ut nobis sapientiam suam, quæ est thesaurus absconditus, thesaurus inæstimabilis, offerat : ad illam nullum natura nostra aditum habemus; et tamen illam Deus nobis offert, ita ut nobis ad eam inveniendam longis viarum circuitibus minime sit utendum. Cur vero? Duntaxat patiamur nos a Deo nostro doceri, et hic thesaurus nobis offeretur. Bonum igitur hoc singulare et eximium est quod Deus nobis tribuit, quando ipsi visum est nobis id, quod ita a nobis alienum erat, et quo privati eramus, communicare.

Sapientia Dei increata est omnis sapientiæ causa.

Vide quæ superius de hac Dei sapientia diximus cap. IX, 6, quibus hic adde ex S. Dionysio *De Div. Nom.* cap. VII : « Dei sapientiam increatam omnis mentis et rationis, omnisque sapientiæ et intelligentiæ causam esse, et ipsius esse omne consilium, et ab ea omnem scientiam et intelligentiam proficisci, et *Coloss.* II, 3 in ea omnes thesauros sapientiæ et scientiæ Dei absconditos esse : etenim convenienter iis quæ antea dicta sunt, causa supraquam sapiens, et omnia sciens, per se sapientiæ, et totius sapientiæ tam universalis quam singularis effectrix est : ex ea intellectiles ac intelligentes angelicarum mentium virtutes simplices ac beatas habent intelligentias, dum non dividuis, aut e dividuis, vel sensibus, vel divisis rationibus ratiocinando divinam colligunt scientiam; nec iisdem communiter adhærent, sed ab omni materia pluralitateque puræ, spiritali a materia secreto atque uniformi modo ea capiunt, quæ in divinis intelligi possunt : estque illis vis spiritalis atque operatio impermixta et immaculata puritate resplendens, et conspicax divinarum intelligentiarum; quæ divisionis ac materiæ carentia, nec non deiformi unitate, ad divinam et plusquam sapientem mentem ac rationem, quantum fieri potest, per divinam sapientiam efformatur. Hinc etiam animæ ratiocinandi vim obtinent, quæ dum per digressus quosdam et per ambages rerum investigant veritatem, propter divisam et omnifidam varietatem non parum ab unitis illis mentibus deficiunt; sed ubi demum e multis in unum sese colligunt, angelicas etiam, quantum quidem animabus congruit, intelligentias æmulantur. Quin et sensus ipsos si quis sapientiæ quemdam sibilum esse dixerit, nequaquam a vero aberrabit : nam et dæmonum quoque mens, in quantum mens est, ex ipsa est; in quantum vero amens est, et id quod appetit nec scit nec vult assequi, verius *a sapientia defectio* dici debet.

Ex ea angeli habent quod sint intellectiles

Ab hac animæ sunt rationales.

Sensus sunt quasi sibilum divinæ sapientiæ.

Deus omnium notitiam anticipat in seipso.

Est igitur divina Sapientia ipsiusmet sapientiæ creatæ atque omnis etiam mentis, rationis ac sensus principium, et causa, et procreatrix, et perfectio, et custodia, et terminatio; quam porro sublimi modo ac ratione ista omnia complectatur, idem S. Dionysius paulo post edisserit : « Mens, inquit, divina comprehendit omnia cognitione quadam eminenti, qua secundum ipsammet omnium causam in se omnium cognitionem anticipat, prius quam angeli fierent cognoscens angelos, eosque creans, cæteraque omnia intus et ab ipso, ut ita dicam, exordio noscens, et in rerum naturam proferens; idque arbitror Scripturam significare cum ait *Dan.* XIII, 42 : *Qui novit omnia priusquam fiant* : non enim ex rebus ipsis res discens novit eas divina mens, sed ex seipsa et in seipsa secundum causam omnium scientiam et notionem et essentiam præhabet, et ante comprehendit, non singulis secundum cujusque speciem intendens, sed secundum unicam causæ complexionem cuncta sciens et continens : sicut et lux secundum causam tenebrarum notionem anticipat, non aliunde quam ex luce tenebras noscens. Scipsam igitur divina Sapientia noscens sciet omnia; materialia immaterialiter, divisibilia indivise, et multa unice, ipso uno omnia et cognoscens et producens : nam si secundum unam causam Deus omnibus esse impertit, secundum eamdem unicam causam sciet omnia tanquam ex se exsistentia, et in seipso ante præexsistentia; et non ex rebus rerum accipiet notionem, sed et ipsis singulis ipsarum aliisque aliarum notitiam largietur. Non habet itaque Deus peculiarem scientiam sui, aliam vero communem res omnes complectentem : ipsa enim omnium causa seipsam cognoscens, nullo modo ea quæ ab ipsa sunt, et quarum causa est, ignorabit. Hac igitur Deus res cognoscens non scientia rerum, sed scientia sui ipsius ipsas novit. » Quibus verbis S. Dionysius ad Dei sapientiam investigandam et pro captu nostro cognoscendam viam aperit prorsus admirabilem.

Vers. 24.

24. Ipse enim fines mundi intuetur; et omnia quæ sub cœlo sunt respicit. — Hæc ex præc. vers. allatis clara sunt et perspicua : Intuetur, inquit, et respicit omnia singulari quadam observatione et circumspectione, ut rerum ordinem intueatur, et sine læsione naturæ earum finem a se destinatum attingat : qui enim credibile est, ut illa quis ignoret quæ ingenio designavit, et arte perfecit? nam *Sap.* XI, 21 omnia quæ mundi complexu tenentur, « in numero, pondere et mensura » confecit, hoc est, eo molimine sapientiæ, ea consilii luce et miranda moderatione, qua major cogitari nequit. Et quemadmodum videmus solem naturæ suæ bonitate radios undique spargere suos, et caloris sui divitias ultro fundere, sic immensa illa Sapientia infiniti sui luminis scintillas mittit, et undique universum beat. Ab illa ut uberrimo et copiosissimo fonte omnes artes et reconditæ scientiæ, atque arcana et magnifica ingeniorum vis profluxit : quam ob causam I *Reg.* II matrona illa nobilis parens Samuelis divino instinctu *Deum scientiarum* nuncupat. Ab illo ordo in omnibus, et mirabilium operum pulchritudo, et velut in concentu symphonia, omne artificium et admirationem superans manavit : itaque S. Paulus *Ephes.* III « multiformem sapientiam Dei » prædicat, et David *Psalm.* LXXVI, 13, cantu extollit « ejus adinventiones, » vel, ut vertit Symmachus, μεγαλιώματα,

Deus omnia intuetur.

machinamenta, excogitationes rerum mirabiles, molitiones inauditas, quas non nisi interminata Numinis sapientia potuit concipere; quarum hic aliquas Job recenset.

Vers. 25. Quod sit ventorum pondus.

25. QUI FECIT VENTIS PONDUS, ET AQUAS APPENDIT IN MENSURA. — Significat in primis Deum suum cuique vento indidisse pondus, hoc est vim et propensionem ad certum quemdam impetum et cursum ex uno loco in alium : alia est enim vis, alius impetus et cursus per orbem zephyri et euri, aquilonis item et austri. Ne vero quispiam putaret scientiam ventorum vel tenuitate ac vilitate materiæ, vel facilitate noscendi non magno æstimandam, Salomon in Sapientia inducitur inter alia præcipua, quorum scientia sibi divinitus data fuerit, ventorum cognitionem commemorans : sic enim ait *Sap.* VII, 17 : « Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram : ut sciam dispositionem orbis terrarum, etc. commutationes temporum, stellarum dispositiones, naturalium differentias virgultorum, virtutes radicum, vim ventorum, cogitationes hominum, et quæcumque sunt absconsa et improvisa didici : omnium enim artifex docuit me Sapientia. » Et vero arduum est nosse quæ sit materia ventorum, unde cujusque origo, quæ causa tanti et tam pertinacis impetus ac celeritatis, a quo singulis suorum cursuum discreta et dimensa fuerint spatia, quemadmodum sua cuique periodus et duratio præfinita sit; qua ratione ventorum vicissitudo et alternatio tam constanti ordine certaque lege procedat; unde ventis tantæ vires, tantaque mirabilium effectuum diversitas. Ergo tenuis quidem res ventus est, at ejus scientiam callere non tenuis est gloria, nec minima sapientiæ pars : inter ea enim quæ difficile philosophia nostra assequitur est cognitio naturæ ventorum; in qua explicanda valde se philosophorum princeps Aristoteles torquet; et post omnia ejus documenta et ratiocinationes id verissimum est quod Christus dixit *Joan.* III, 28 : « Nescis unde veniat, aut quo vadat, » id est, ignoras unde processerit et quo tendat, ideoque illum penitus ignoras, cujus principium et finem non cognoscis. Levissime fertur ventus, extollitur et volat, facillimeque dissipatur, de quo si quæras quid remanserit, nihil penitus invenies; hæc tamen Dei potentia, « quæ fecit ventis pondus. » Quod ideo dictum credo, quia vere qui omnia disposuit in numero, pondere et mensura, ita attemperavit ventorum flatus, ut non nisi secundum divini ordinis dispositionem discurrerent, prout conservationi expedit universi, juxta illud quo S. David postea dixit *Psalm.* CXLVIII, 8 : « Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus, » id est mandatum ejus : nec enim ventus oritur ad sui libitum, aut sine libramento et pondere, sed tali impetu quali Deus concedit : ita *Exod.* XIV, 21 misit ventum qui exsiccaret aquas maris, ut viam Israelitis faceret : ita etiam *Jon.* I, 4 ut mare perturbaret, et grandem tempestatem excitaret, quo Jonam fugientem revocaret : ita etiam *Exod.* X, 12, *Num.* XI, 31 et *Psal.* LXXVII, 26, ut ortygometra aut coturnices quasi in alis suis ferret, et alibi ut locustas Ægypto expelleret, etc. Qua in re Dei potentia manifeste conspicitur, quirem, quæ tam aliena videtur a mensura et pondere, non esse aut fluere permittit, nisi sub determinato pondere et mensura, quam ille statuit.

Ventorum cognitio difficilis et sublimis.

Ignoratur principium et finis ventorum.

Quomodo Deus ventis levibus pondus addat.

Anima vento comparatur.

Cæterum B. Gregorius lib. XIX *Moral.* cap. IV, aliquid altius in his verbis contemplatur : « Velocitate, inquit, ac subtilitate ventorum in Scriptura sacra solent animæ designari, sicut per Psalmistam de Deo dicitur *Psalm.* XVII, 11 : *Qui ambulat super pennas ventorum*, id est, qui transgreditur virtutem animarum ; » de quibus et illud intelligi potest *Psalm.* CXXXIV, 7 : « Qui producit ventos de thesauris suis. » Animas namque hominum ipsemet de suæ omnipotentiæ thesauris creando producit, et quasi alludere videtur ad illud *Gen.* II, 7, quod animam hominis producturus Deus dicitur « inspirasse in faciem ejus spiraculum vitæ, » quasi ex intimis, reconditioribus et ditioribus pectoris et cordis sui thesauris illam educens. Quoniam igitur anima quasi ventus et spiraculum quoddam est, periculum habet imminentissimum, ne subito se extollens dissipetur et pereat : nihil enim facilius dissipatur et absumitur quam ventus, eo videlicet ipso, quod e terræ cavernis ortus supra terram elevatus discurrit, et fluit. Nihil facilius est quam animam nostram per elationem et superbiam absumi, et dissipari omnem illius virtutem : considerans enim naturam suam excellentem nobilemque, se supra seipsam extollit; idcirco ad sui conservationem fecit Deus ventis pondus, hac de causa illi adjunxit terrenum corpus, cujus gravitatis pondere contineatur ne diffluat : « corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, » *Sap.* IX, 15. Pulchre hoc expendit S. Chrysostomus hom. 12 *in Genes.* ad illa verba *Gen.* II, 7 : *Et formavit Deus hominem pulverem de terra* : « Deus, inquit, cui tanta est salutis nostræ cura, ad nostri eruditionem Prophetæ linguam sic direxit : nam cum superius Scriptura dixerat : *Et fecit Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit illum, et dedit illi omnium visibilium potestatem*, ne ignorando, quomodo constitutus sit, magnus sibi videatur, et præscriptos sibi limites transeat; repetendo docet formationis ejus originem, et quomodo productus sit, » etc. Pondus itaque ei subjecit, ut in humilitate se homo contineret, neque limites suos transgredi auderet.

Pondus tentationum humiliat.

Tropologice igitur « Deus fecit ventis pondus, » hoc est animis ventorum instar virtutum levitate præditis, et per cœlum volantibus pondus adjecit tentationum : « *pondus* enim *ventis facere*, ait D. Gregorius loco supra citato, est concessam electis de virtutibus gloriam permixta infirmitate temperare ; » et in sequentibus : « Sancti, inquit, viri, qui sancto sublevantur spiritu, ad summa rapiuntur, quamdiu in hac vita sunt, ne aliqua elatione superbiant, quibusdam tentationibus repellimun-

tur, ut nequaquam tantum proficere valeant quantum volunt; sed ne extollantur superbia, fit in eis ipsarum quædam mensura virtutum, » etc. Confirmat hoc Eliæ exemplo, qui miracula patrabat; et tamen mulierculam Jezabelem fugiebat, mortemque a Deo petebat, et addit : « In illis virtutibus Elias quid de Deo acceperat; in istis infirmitatibus quid de se etiam poterat agnoscebat. Illa potentia virtus fuit, ista infirmitas custos virtutis; in illis virtutibus ostendebat quod acceperat, in istis infirmitatibus hoc quod acceperat custodiebat; in miraculis monstrabatur Elias, infirmitatibus sanabatur, » etc. Item : « Ad ima pertrahit caro, ne extollat spiritus; et ad alta sustollit spiritus, ne prosternat caro. Spiritus levat, ne jaceamus in infimis : caro aggravat, ne extollamur ex summis. » Lege plura in hanc sententiam eodem loco et cap. V.

Mundus hic est schola sapientiæ.

Elementa sunt velut quatuor evangelia quæ Deum prædicant.

ET AQUAS APPENDIT IN MENSURA, — ubi notat Pineda noster recte *mensuram* aquis congruere, ut suis quæque rationibus accomodatis et opportunis examinet et dijudicet Deus : nam *numerat* ea quæ multitudine constant; *ponderat* quæ mole et magnitudine; at liquida et effluentia *mensurat* quapropter propriissime ventis *pondus*, aquæ *mensuram* adhibet. Porro arcane Deus vento, hoc est *spiritui, facit pondus*, afflans hominis animum, ut a spiritu agatur quo decet : *aquas appendit in mensura*, dum sitienti arentique animæ stillicidia quædam divinæ suavitatis immittit ea proportione quæ arentem recreet, nec perfundat.

Vers. 26 et 27. A mundi exordio Deus sapientiam suam manifestavit.

26 et 27. QUANDO PONEBAT PLUVIIS LEGEM, ET VIAM PROCELLIS SONANTIBUS : TUNC VIDIT ILLAM, ET ENARRAVIT, ET PRÆPARAVIT, ET INVESTIGAVIT, — id est, ab exordio creaturæ, in ipsa creatione rerum, quando Deus pluvialibus aquis, ne nisi certis temporibus et mensura defluerent, et maris procellis sonitu terribili æstuantibus, ne terminos statutos excederent imperabat. *Tunc vidit*, id est, visibilem fecit Deus sapientiam per suos scilicet effectus, per quos et angelis et hominibus innotescere t : quibus *et enarravit* eam declarando et communicando uti et aliis creaturis, prout vers. 23 dictum est. Vel potius figurate enarravit, quia materiam præbuit eam enarrandi, cœli enim *Psalm.* XVIII, 1, et omnia creata enarrant gloriam et sapientiam Dei quasi interpretes, et, ut Trismegistus ait, liber divinitatis; hinc S. Chrysostomus hom. 10 *ad popul.* Antioch. ait cœlum positum esse a Deo βιβλίον μέγιστον καὶ ἰδιώταις καὶ σοφοῖς, *maximum librum et idiotis et sapientibus*; addit, πᾶσι ἁπλῶς χρήσιμον, *omnibus generatim qui terram incolunt esse utilem librum* : vide quæ in *Expos. Patr. Græc. in Psalm.* annotavimus ad *Psalm.* XVIII. *Et præparavit*, id est, aptavit et attemperavit eam hominibus et angelis, sapientiæ capaces ac participes reddendo; vel certe omnia sapientissime et elegantissime condendo et ornando, dum res universas attingens a fine usque ad finem fortiter suaviterque disposuit

Cæli sunt liber sapientiæ Dei.

ET INVESTIGAVIT, — id est, fecit investigari ab hominibus, eamque ab iis exegit, et tanquam ratione utentibus requisivit, ut eam agnoscerent, agnitam venerarentur, eique obsequerentur et parerent in omnibus : hic enim finis et scopus est omnis elegantiæ et ornatus cœli ac terræ omniumque creaturarum, ut ex iis sapientiam Dei disceremus, et per pulchritudinem creaturarum contemplemur eum qui fecit illas. Itaque S. Basilius hom. 10 *in Hexaem.* mundum eleganter appellat διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν, *commune quoddam auditorium*, exedram sapientiæ, ubi admirabilia doccantur : quem opinor secutus Pisides *in Hexaem.*, σχολὴν κτισμάτων, *creaturarum scholam* nominavit. Mirabantur philosophi quidam B. Antonium, eumque negabant ulla in parte humanitatis atque sapientiæ posse excellere, cum libris et bibliotheca destitueretur; at ille codicem suum aiebat esse rerum naturam, in quibus verba Dei legere consuevisset. Sic Leo Magnus Pontifex Maximus serm. 7 *De jejun. dec. mens.* elementa mundi vocat *publicos paginas*, quibus erudimur. Et alio quodam loco *Serm.* 8, ad eruditionem nostram ait omnia elementa servire, « dum per ipsius mundi cardines quasi per quatuor evangelia incessabili tuba discimus, quod et prædicemus et agamus. » Eadem fere sunt apud S. Prosperum lib. II *De Vocat. Gent.* cap. I, qui in paginis elementorum et voluminibus temporum divinæ institutionis communem doctrinam legi prodigue monet.

Mundus Dei artificium et templum.

Adjiciendi sunt igitur oculi ad librum universitatis, ne quis doctrinarum ignorationem aut librorum inopiam causetur : in eo libro non modo S. Antonius, Bernardus, aliique Ecclesiæ Dei lumina, verum etiam et summi philosophi multa miranda et egregia didicerunt : quare Athanagoras, scriptor vetus et christianus, Platonem ait, cum in hujusmodi considerationem incubuisset, mundum appellavisse τέχνην τοῦ Θεοῦ, *Dei artificium*, in quo divinæ sapientiæ lumen ostendisset. Illo studio gemmei libri atque pulcherrimi usi olim sapientes ad arcana Dei cognoscenda penetrarunt, et ad sempiternam ejus virtutem et divinitatem, ut ait Apostolus *Rom.* I, 20. In hunc rerum apparatum cum aciem intenderet Philo Hebræorum doctissimus lib. II *De Monarch.* mundum hunc universum sibi videri aiebat Dei templum augustum, cujus sacrarium sit cœlum in tota rerum natura præstantissimum; donaria vero sidera; sacerdotes atque æditui, potestates angelicæ, animæ corporibus carentes, Deo finitimæ; et alio in opere, lib. *De Som.* ait mundum hunc aspectabilem esse domum Dei et portam cœli, quemadmodum Jacob patriarcha dicebat; quod per illum ad intelligibilis mundi cognitionem pervenire liceat. Sed non est opus ut in antiquos sophos intueamur, qui evanuerunt in cogitationibus suis, nec cognitum e mundi opificio Deum glorificaverunt, cum in nostris habeamus hujus meditationis et invitamenta et exempla. Divinitus illud a Salomone

mihi dictum videtur *Prov.* I, 20 : « Sapientia foris prædicat, » vel, ut est in Hebræo apud Cajetanum, *sapientiæ foris cantabunt* : breve oraculum est, sed insigne, tribus verbis ut pyropis illuminatum atque distinctum, quæ operæ pretium est attingere. *Foris* cum dicit, extra hominem esse multa significat sparsa ubique terrarum, quæ reconditam sapientiam contineant, unde paulo post sequitur de Sapientia : « In plateis (vel, ut est in Hebræo, *in latitudinibus*) dat vocem suam, » nam intueamur hunc omnem mundi complexum quam longus et latus est, ab oriente sole ad occidentem, a polo arctico ad antarcticum, plena omnia sunt magni opificis admirabilitate, et nihil vacuum sapientia. Itaque mihi considerate dixisse videtur Salomon numero multitudinis : *Sapientiæ foris cantabunt*, ut intelligamus in omni re atque loco multiplex nobis artificium a divinæ mentis sapientia objici, et proponi ad intuendum, ut intelligentiam acuentes, et singula considerantes, utilia documenta capiamus.

Sapientia foris prædicat per omnes creaturas.

Illæ vero sapientiæ notæ tam in oculos incurrunt, tamque animum excitare possunt, ut *cantare* dicantur, et tantum non maxima et clarissima voce in omnium auribus clamare, ut rerum omnium Architectum et agnoscamus et veneremur, et pectore omni amemus. Sed quod in Hebræo est *cantare*, apud nostrum interpretem est *prædicare*, apud Septuaginta ὑμνήσουσι, *hymnis*, cantu et laudatione *prosequi* : illa enim quæ videmus omnia e tenebris et nihilo educta, tanta naturæ varietate, vi multiplici, dotibus longe disparibus instructa, magnam illam Creatoris potentissimamque manum concelebrant, fontem illum et thesaurum, verius dicam, infinitum in omnem partem bonorum omnium oceanum undique exuberantem, alto quodam et vocali silentio concinunt et in laude ponunt, ut verissime fuerit dictum : « Sapientia foris prædicat, » ubi sapientia foris ludens in creatis rebus quodammodo pingi videtur instar mesochori aut chorodidascali vocum peritissimi, in musica excellentis, quæ non modo cantat prædicatque, sed omnes universi naturas ciet ad mundi Auctorem summum plenissimo et dulcissimo concentu laudandum; aut tenere manu veluti Timothei cujusdam lyram aureamque testudinem, cujus nete sint beati spiritus, et cœlestes orbes atque lumina; hypate vero terra, mare, elementa; mediæ chordæ reliqua; quæ tanto artificio compositæ sunt atque tensæ, atque ita omnes consentiunt, ut suavissima oriatur symphonia Numinisque prædicatio. Itaque Orpheus in hymnis suis mundum esse aiebat *musicam* et mirabilem *symphoniam* quæ Demiurgum laudet; Athenagoras autem eumdem appellat ἐμμελὲς ὄργανον καὶ κινούμενον ἐν ῥυθμῷ, *concinnum et musicum organum quod movetur numerose*, cujus aspectu incitamur, ut præstantissimum illum Opificem, qui tangit fides, et jucundam modulationem e dissimillimis naturis velut sonis efficit, studio omni et religione veneremur. Cæterum ipsiusmet increatæ Sapientiæ doctrinam nobis maxime salutarem audiamus.

Creaturæ clamant et annuntiant Conditorem suum.

Mundus hic quasi musicus concentus Dei laudem resonat.

28. ET DIXIT HOMINI : ECCE TIMOR DOMINI IPSA EST SAPIENTIA, ET RECEDERE A MALO INTELLIGENTIA. — Putaverat homo stulte deceptus a dæmone bonis ejus invidente sapientiam in edendo fructu vetito esse positam, in hac enim ineptissima opinione dæmon ei insidias omnes instruxit dicens mulieri *Genes.* III, 5 : « In quocumque die comederitis ex eo aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii scientes bonum et malum; » at malo et incommodo magno suo eruditus cognovit, non in ea re quam putarat, sed in timore Dei, qui faceret ut a malo et scelere nefario recederet, et legem Dei violare non auderet, sapientiam et intelligentiam versari. Quod quidem supplicio magno angelorum et hominum satis aperte jam inde a mundi principio hominibus demonstratum est : quocirca dicit Ecclesiasticus cap. I, 16 et 22 : « Initium sapientiæ timor Domini, » et paucis interjectis addit : « Corona sapientiæ timor Domini : » itaque alpha et omega (ut B. Joannis ratione dicendi utar) id est, consummatio totius sapientiæ est timor Dei. Quod notissimum erit, si de quo timore, et de qua recessione a malo Job hic loquatur intelligamus : neque enim timorem servilem *sapientiam* appellat, quo spiritu servorum concepto Deum propter horrorem pœnæ timemus, et ante illum qui nos potest perdere et in gehennam mittere trepidamus; sed illum filiorum timorem, ad quem, ut notavit Cassianus *collat.* XI, cap. XIII, non peccatores, sed sancti prophetiæ invitantur eloquiis, dicente Psalmographo *Psalm.* XXXIII, 10 : « Timete Dominum omnes sancti ejus : quia nihil deest timentibus eum, » qui timor a charitatis magnitudine generatur, et in quadam verissima reverentia erga Deum, et in sanctissimo metu offensam aliquam incurrendi consistit : ille namque timor, qui proprius servorum et mancipiorum est, non *sapientia*, sed *initium sapientiæ* nominatur, juxta illud Davidis *Psalm.* CX, 10 : « Initium sapientiæ timor Domini, » quod iisdem verbis Ecclesiasticus loco supra citato enuntiavit. Quod autem initium tantum est sapientiæ, non potest ipsa totalis sapientia aut sapientiæ consummatio existimari. Est ergo alius timor a perfecta charitate generatus, illique inseparabiliter cohærens, quem perfecta charitas foras non ejicit, sed continuo secum habitare permittit, imo et manere gestit; qui non *initium sapientiæ*, sed *totalis* et *perfecta sapientia* nuncupetur; a quo illa recessio a malo statim exoritur, qua mens nostra ab omni culpa se subtrahit, non quia pœnam timet, non quia infamiam ac dedecus exhorret, non quia præmium laboris sui et mercedem exspectat; sed quia propter Dei amorem vel minimam offensam perpetrare formidat.

Vers. 28.

Dæmon hominem falsa opinione sapientiæ decepit.

Initium et perfectio sapientiæ timor Domini.

Timor servilis non est sapientia, sed initium sapientiæ, et dicitur initialis.

Timor filialis perfectus est vera sapientia.

Auscultemus Bedam an ita hunc locum intelligat : « Alter, inquit, timor est, ne quisquam Deum offendat; alter vero, si offenderit : ille prior sanctus et laudabilis, iste alius non habens charitatem, sed pœnam. Proinde de hoc prædicabili timore dicit Psalmista *Psalm.* XVIII, 10 : *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi.* De alio timore loquitur evangelista Joannes in Epistola sua dicens I *Joan.* IV, 18 : *Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem* : qui timor utique pœnam habet, quia dilectionis meritum non habet. » Hic autem filiorum timor, et hæc a malo recessio, quam magnitudo charitatis gignit, et omne bonum faciendum continet (quoniam non facere bonum quod debeas quoddam malum est, et ab hoc etiam timor iste recedit) ab ipsa perfectione separari non potest. Quare hic timor Domini et recessio a malo consummata sapientia est, in qua vitæ christianæ perfectio versatur, hic enim timor imprimit cordi magnam reverentiam erga Deum, et in prosperis et adversis perfectissime nos divinæ voluntati subdit; imprimit etiam castam quamdam erubescentiam in conspectu Dei, præsertim si mens in aliquo deficiat et inclinat ad despicientiam sui ipsius; confert deinde sollicitam diligentiam in divinis obsequiis. Quare hic dicitur : « Timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia, » quia videlicet timor quasi intellectum acuit, ne in aliquo ab eo quod est Deo placitum exorbitet. Insuper et timor hic sanctus rejicit omnem timorem servilem de morte, de judicio, de inferno, et mundanum de pœnis et confusionibus hujus vitæ; et solum recessum a Deo, et teporem charitatis ac diminutionem virtutum metuit; mortificat insuper omnem sinistram intentionem, et facit ut homo in suis exercitiis non seipsum, sed Deum quærat; ac tandem parens est profundissimæ humilitatis, qua quis se omnium vilissimum et indignissimum putat. De hoc timore ait S. Augustinus lib. XIV *De Civit.* cap. VII : « Non est timor exterrens a malo quod accidere potest, sed tenens in bono quod amitti non potest : ubi enim boni adepti amor immutabilis est, profecto, si dici potest, mali cavendi timor securus est : *timoris* quippe *casti* nomine ea voluntas significata est, qua nos necesse erit nolle peccare; et non sollicitudine infirmitatis, ne forte peccemus, sed tranquillitate charitatis cavere peccatum. » Dicit autem hæc de isto timore in statu beatitudinis, ubi omnino perfectus est : de quo vide quæ diximus cap. XXVI, 11.

Effectus timoris perfecti.

Apte ad hunc locum S. Bernardus lib. *De Vita solit. ad frat. de mon. Dei* : « Sapientia, inquit, pietas est, hoc est cultus, Dei amor, quo eum videre desideramus, et videntes in speculo et ænigmate credimus et speramus, et in hoc proficimus, ut eum videamus in manifestatione. Abstinere vero a malis scientia temporalium est, in quibus nos sumus, in quibus tantum abstinemus a malis, in quantum ad bona studemus. Ad hanc scientiam et ad hanc abstinentiam spectare inveniuntur primo omnium virtutum exercitia, deinde omnium artium vitæ hujus, in qua versamur, disciplina; quorum alterum, id est studium virtutum, respicere potius videtur ad superiora, quasi superioris sapientiæ præferentia virtutem, et redolentia suavitatem. Alterum, quod circa corporalia fit exercitia, nisi fidei religione religetur defluit in inferiorum vanitatem. » Cæterum non hic presse quærendum, an Jobus proprie dictam sapientiam scholastico more definire voluerit, neque enim id ætas illa vel locus iste deposcit; sed gravi sanctoque sensu verba accipienda, qui et apud ætatis nostræ sapientes piosque creberrimus est, ut timorem Dei, mortis meditationem, rerum cœlestium studium, contemptum mundi, et in genus alia quæ hominem Deo sapientiæ auctori conciliant, *veram sapientiam* appellare consuescant : late enim hæc patet, et uno verbo explicari nequit; sive appellare lubet cognitionem rerum maximarum per altissimas causas, seu rerum cœlestium doctrinam, seu quærendæ et promovendæ salutis scientiam, et eorum quæ ad sempiternam gloriam nos ducant; sive nostræ imbecillitatis malitiæque intelligentiam, e qua Dei timor oriatur; sive divinæ bonitatis comprehensionem, quæ gratos et sanctimoniæ cupidos facit; seu Numinis colendi scientiam, et in omni vita religiosissime venerandi : quam hoc loco Septuaginta uno verbo θεοσέβειαν vocant, omnibus enim hisce modis in divinis codicillis exprimitur, et a magnis et sanctissimis viris explicatur. Isaias cap. XXXIII, 6 curam salutis in ea requirit, et sapientiam *divitias salutis* appellat; ne quis putaret, cum de pulcherrimo et mirando mentis ornamento loqueretur, et sapientiæ meminisset, illum intelligere curiosarum rerum intelligentiam, et gloriosam pompam optimorum verborum, ob quam nonnulli ut sapientes gloriantur; in iis cognoscendis, quæ ad salutem et beatam vitam faciunt, laudem omnem sapientiæ collocavit, et nuncupavit, ut aiebam, *salutis divitias*. Lactantius lib. III, cap. VIII, cum illa nobili et sublimi scientia virtutem adjungit, et definit sapientiam, *virtutem cum scientia conjunctam* : B. Macarius *Hom.* 17 vult esse vitam secundum interiorem hominem, quod esse genus sapientiæ magnificæ putavit : « Qui ducuntur, inquit, secundum interiorem hominem, ii sunt sapientes, mites, fortes et philosophi Dei. »

Sapientia in Scripturis et a viris spiritualibus varie describitur.

virtus cum

vita hominis interioris.

Quidam ad nobilem illam cognitionem *saporem* adjungunt, id est affectum pium atque motum bonæ et devotæ voluntatis suavissime divina gustantis, sine quo non sit vera sapientia : D. Bernardus serm. 84 *in Cant.* : « Sapientia, inquit, a *sapore* denominatur; nec dixerim reprehendendum, si quis sapientiam *saporem boni* definiat. » D. Augustinus lib. IV *De Trin.* magnam illius partem in cognitione sui reposuit; nec dubitavit dicere, in humano genere meliores scientiæ terrestrium cœlestiumque rerum anteponere *nosse semetipsos*; omnium esse laudabiliorem, cui nota sit infirmitas sua, quam qui ea non perspecta vias siderum scru-

sapor boni,

nosse seipsum,

tatur, ignorans ipse qua via ingrediatur ad salutem. Quod secuti etiam alii Patres, finem esse christianæ sapientiæ volunt introire in intimos animi sinus, ibi appetitiones ad rationis dominatum adjungere, impium scelus vi mentis et divinæ gratiæ superare. Quod magnus Ecclesiæ veteris Concionator ita celebravit *Eccle.* VII, 20 : « Sapientia confortavit sapientem supra decem principes civitatis ; » in Græco est, *sapientia βοηθήσει, juvabit* ; præsidio erit, vim et robur conciliabit homini plus quam magna multitudo dynastarum et principum civitatis, qui alioquin potentissimi inter suos et generosissimi esse videantur. Eximie rem illustrat Chaldæa paraphrasis in hunc modum, *sapientia auxiliabitur sapienti, qui subegerit concupiscentiam malam, ideo ut non peccet magis quam decem imperatores qui fuerint in civitate.* Et nescio an huc intuebatur S. Augustinus lib. I *De Serm. Dom.* cap. III, sed profecto paria dicit : « Sapientia, inquit, est contemplatio veritatis pacificans totum hominem, et suscipiens similitudinem Dei. » Præclare homo in luce veritatis se atque sua cognoscit, clara victoria concupiscentiam subigit, turbulentos animi motus et perturbationes coercet, inde jucunda pax consequitur, et gratia, et virtutum vivi et eximii colores, qui Dei similitudinem exprimant, qui mihi gradus veræ sapientiæ luminosus et expetendus omni studio videtur. Sed D. Paulus ipsius sapientiæ florem esse putat in cognoscendo redemptionis opere et percipiendis vitæ Christi mysteriis ; quam *sapientiam in mysterio* vocat nimirum arcanam, neque mundo cognitam, propriam autem filiorum Dei : itaque I *Corinth.* II, 7, de se ajebat, et profitebatur se nihil sapere, nihil scire, « nisi Jesum Christum crucifixum ; » hanc esse nobilissimam partem et colophonem veræ sapientiæ, in qua primi religionis satores apostoli excellere pulchrum putarunt, hanc se docere et loqui inter perfectos. In cruce pulpitum inveniebat, et suggestum eruditionis honoratum, in quo justius quam in sepulcro Pherecydæ Syri elogium illud magnificum inscriberetur Τῆς σοφίας πάσης ἐν ἐμοὶ τέλος, *in me omnis sapientiæ finis et perfectio.*

dominium rationis,

contemplatio veritatis.

Sapientia in mysterio est Christus crucifixus.

Crux cathedra sapientiæ christianæ.

In mirandis Christi operibus et vitæ cursu videbat scholas continua sapientiæ voce resonantes, quæ docerent humilitatem animique demissionem esse Deo charam et pretiosam ; quæstum magnum esse pietatem cum sufficientia, paupertatem esse anteponendam opibus et supellectili conquisitæ ; esse gloriosum Dei causa contumeliam pati ; magni esse animi indicium donare injurias, non ulcisci ; ante oculos semper habendam esse Dei voluntatem, illam sequendam, et vel dispendio vitæ suæ obedientiam illi præstandam, quam ipse mundi liberator cibum suum esse ajebat ; delicias et corporis voluptates, et mundi pompam ambitionemque fugiendam, unde funestæ sæpe clades et humanæ salutis ruinæ sequerentur ; nihil esse beatius quam pura frui conscientia, quam nullus peccatorum nævus commaculet ; hic laborandi et patiendi campum et palæstram esse, post hanc vitam gloriarum esse tempus et præmiorum ; brevi vita emi posse felicissimam immortalitatem. Hæc et alia infinita cum D. Paulus in exedris illis sapientiæ meditando cognovisset, atque alte in animum demisisset, ardebat incredibili desiderio Christum Jesum imitandi, et rapere omnes secum eo cupiebat *Hebr.* XIII, 13 : « Exeamus, inquit, ad eum extra castra improperium ejus portantes. » O ardorem ! o mysticam et præstantissimam theologiam, laureis baccis et amaranthina corolla dignissimam ! o sapientiam vere cœlestem, quam filii hujus sæculi opinantur stultitiam ! ita est, inquit idem magnanimus Paulus I *Cor.* IV, 10 : « Nos stulti propter Christum. » Quinam illi ? apostoli primum, deinde apostolici viri, pii denique omnes christiani ; et usque nunc veræ sapientiæ amatores, non discipuli mundi, sed Dei, sacram insaniam insaniunt ; dicerem cum rhetore græco χρυσῆν μανίαν, *aureum insaniam* : est enim quædam insania sanctorum, quæ magna sapientia est, quam D. Ambrosius *in Psalm.* XXXIX, *veram insaniam* appellat ; cum in murmuris sint « falsæ insaniæ, » ut regius vates meminit *Psalm.* XXXIX, 5. Doctor gentium I *Corinth.* I, 25, vocat « stultum Dei, quod sapientius est hominibus. » Sed merito sim longior, si modos omnes recenseam, quibus cœlestium litterarum monumenta aut divini Patres de sapientia locuti sunt : quos fusius recenset Cresollius noster in *Anthol.* cap. VI, unde hæc compendio deprompta.

christianæ quælibet.

Christi sapientia mundo stultitia.

Doctrina sapientiæ

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Job ut refellat iniquiter afflicta sibi ad Eliphazo scelera, sigillatim recenset virtutes suas, quibus ab adolescentia perpetuo emicuit ; sed quæ jam defectu virium et mediorum et multitudine miseriarum occultabantur : unde optat pristinæ restitui felicitati, quo rursum palam innotescant.

1. Addidit quoque Job, assumens parabolam suam, et dixit : 2. Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me : 3. Quando splen-

debat lucerna ejus super caput meum, et ad lumen ejus ambulabam in tenebris : 4. Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo ; 5. quando erat Omnipotens mecum, et in circuitu meo pueri mei ; 6. quando lavabam pedes meos butyro, et petra fundebat mihi rivos olei ; 7. quando procedebam ad portam civitatis, et in platea parabant cathedram mihi ? 8. Videbant me juvenes, et abscondebantur : et senes assurgentes stabant. 9. Principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo. 10. Vocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhærebat. 11. Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi, 12. eo quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum, cui non esset adjutor. 13. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. 14. Justitia indutus sum : et vestivi me, sicut vestimento et diademate, judicio meo. 15. Oculus fui cæco, et pes claudo. 16. Pater eram pauperum : et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. 17. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam. 18. Dicebamque : In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies. 19. Radix mea aperta est secus aquas, et ros morabitur in messione mea. 20. Gloria mea semper innovabitur, et arcus meus in manu mea instaurabitur. 21. Qui me audiebant, exspectabant sententiam, et intenti tacebant ad consilium meum. 22. Verbis meis addere nihil audebant, et super illos stillabat eloquium meum. 23. Exspectabant me sicut pluviam, et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum. 24. Si quando ridebam ad eos, non credebant, et lux vultus mei non cadebat in terram. 25. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus : cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.

Vers. 1. **1. ADDIDIT QUOQUE JOB ASSUMENS PARABOLAM SUAM, ET DIXIT.** — His verbis insinuatur Jobum aliquantulum tacuisse, ut amicis, si vellent, locum dicendi concederet, at cum nihil reponerent, ad præsentes suas miserias amplius exaggerandas, prosperam, qua olim usus fuerat, fortunam, in memoriam revocasse : nam miserum profecto est homini calamitoso felicem fuisse, ea de causa quam tradit Euripides :

Calamitoso miserum est fuisse felicem.

Κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρίῳ ποτὲ
Αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν· ᾧ δ' αἰεὶ κακῶς
Ἐσθ' οὐδὲν ἀλγεῖ συγγενὲς δύστηνος ὤν :

Titulum beati qui tulit fati vices
Haud facile tolerat. Non dolet quisquis malis
Suetus miseriam vertit in mores suos.

Job pristinam optat felicitatem sibi restitui.

Rursus igitur sermonem producens commemorat pristinam felicitatem, cujus desiderium exprimit ; desiderium, inquam, partis inferioris bene valere florereque cupientis ; aut etiam superioris, actu deliberato id optantis ad Dei gloriam amplificandam, promulgata recta de ratione divinæ providentiæ doctrina, quæ ex ipsius calamitate fuerat oppugnata. Oratio autem ejus ad commiserationem plurimum valet, quam sic exorditur :

Felicitas aliquando custos est virtutis.

Vers. 2. **2. QUIS MIHI TRIBUAT, UT SIM JUXTA MENSES PRISTINOS, SECUNDUM DIES QUIBUS DEUS CUSTODIEBAT ME ?** — Prima quidem specie hic videtur Job tempus præteritum desiderando dolere quod Deus mutarit ipsius conditionem, et pro eo quod olim ipsum rebus prosperis florentem reddiderat, nunc eum tam aspere affligat ; sed hæc non est ejus mens et scopus : dirigit enim sermonem suum ad eos qui male de ipsius afflictione judicabant, non secus quam si homo quispiam a Deo reprobatus esset ; vult igitur ostendere illos perversum judicium habere, eo quod illa duntaxat quæ in sensus incurrunt intueantur, nec longius respiciant. Jobus autem (sicut in conclusione videbitur) ostendit, si ex rebus externis de ipso judicium esset faciendum, prosperitatis suæ tempus potius respiciendum fuisse. Observemus igitur hic nequaquam Jobum indignari aut lamentari, quod videat se bonis sibi a Deo olim datis spoliatum, sed potius adversarios redarguere, ostendendo eos male in judicio, quod de ipso faciebant, procedere, eo quod ex status mutatione, quam in ipso animadvertebant, eum pro homine penitus damnato haberent, nec ejus temporis, quo olim ipsum tanquam eximium aliquem et selectum virum reveriti erant, meminissent. Ad antiquum igitur felicitatis suæ statum merito sic aspirat, *q. d.* O utinam ad pristinum meum statum revocarer, in quo innocentior mihi vita fuit, et a culpis remotior : nam insana hæc calamitas irritamentum mihi est ad delinquendum ; longius sane a vitiis aberam cum regno et opibus florebam, « in quibus Deus custodiebat me, » id est, ut S. Thomas exponit, *promovebat me*, scilicet opes augendo, meque ad honores in dies promovendo, et novis fortunæ accretionibus felicitando, ita ut ipsamet felicitas mihi custos foret sanctitatis. Neque hoc est insolens in Scriptura, siquidem *Gen.* II, 15 « tulit Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso